

บทบาทของตลาดใน เมืองพระนครหรืออยุธยาต่อการค้าภายใน
และภายนอก พ.ศ. 2173-2310



นางสาวคมนา ดีวงษา

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย


พ.ศ. 2531

ISBN 974-569-117-8

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

013916

THE ROLE OF AYUTTHAYA'S MARKET PLACES
IN INTERNAL AND EXTERNAL TRADE
(1630-1767)



Miss Komcum Dewongsa

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1988



หัวข้อวิทยานิพนธ์

บทบาทของการตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายใน
และภายนอก พ.ศ. 2173-2310

โดย

นางสาวคมขำ ติวงษา

ภาควิชา


ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

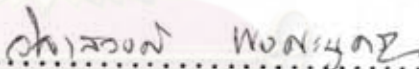
รองศาสตราจารย์ ศรัศักร วัลลิโภดม

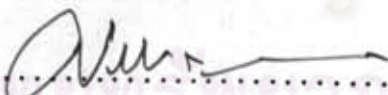
อาจารย์ ดร.ธีรวัต ฒ ป้อมเพชร


บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

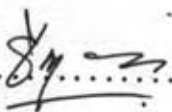
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัลสารภัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ วิลาสงศ์ พงศ์บุตร)

 ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ศรัศักร วัลลิโภดม)

 ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์
(อาจารย์ ดร.ธีรวัต ฒ ป้อมเพชร)

 กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สังขระยา)

คมขำ คิวงษา : บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก
พ.ศ. 2173-2310 (THE ROLE OF AYUTTHAYA'S MARKET PLACES IN INTERNAL
AND EXTERNAL TRADE (1630-1767)) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม,
ดร.ธีรวัศ ฌ ป้อมเพชร, 210 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาบทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาที่มีต่อการค้า
ภายในและภายนอก โดยพยายามชี้ให้เห็นว่า ตลาดนี้มีความสำคัญต่อการส่งเสริมให้พระนครศรีอยุธยา เป็น
ศูนย์กลางการค้านานาชาติที่สำคัญในภูมิภาค เอเชีย

ผลการศึกษาพบว่า ในสมัยอยุธยาตอนกลาง (พ.ศ. 2173-2231) มีพ่อค้าชาติต่าง ๆ เข้ามา
ติดต่อค้าขายจำนวนมาก โดยเฉพาะพ่อค้าชาวตะวันตก พ่อค้าจีน พ่อค้าแขก เป็นต้น ปรากฏการณ์ส่งผล
ให้การค้าสินค้าป่าและสินค้าส่งผ่านภายในตลาดเมืองพระนครศรีอยุธยาเฟื่องฟูมากขึ้น นอกจากนี้พระคลัง-
สินค้าหรือบทบาทในการควบคุมและดำเนินการค้าทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักรอย่างชัดเจน

ในสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2231-2310) การค้าในตลาดเมืองพระนครศรีอยุธยาเปลี่ยน
จากการให้ความสำคัญต่อการค้ากับพ่อค้าชาวตะวันตกมาเป็นการค้าข้าวกับจีน ขณะเดียวกันตลาดนี้ได้พัฒนา
ขึ้นมาเป็นแหล่งผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค เพื่อตอบสนององความต้องการภายใน การผูกขาดโดยพระคลังสินค้า
คลายความเข้มงวดลง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ประวัติศาสตร์
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา



KOMCUM DEWONGSA : THE ROLE OF AYUTTHAYA'S MARKET PLACES IN INTERNAL AND EXTERNAL TRADE (1630-1767). THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. SRISAKARA VALLIBHOTAMA, DHIRAVAT NA POMBEJRA, PH.D. 210 PP.

This thesis studies the role of markets in the city of Ayutthaya, both in domestic and external trade. Markets were vital in affirming Ayutthaya's status as an important centre of international trade in Asia.

During the mid-Ayutthaya period (1629-1688), many foreign traders came to Ayutthaya, especially European, Chinese, and "Moor" traders. This phenomenon led to the flourishing of trade in forest produce, and of entrepot trade. The crown's trading organization increased its role in the control and implementation of royal trade both inside and outside the kingdom.

During the late Ayutthaya period (1688-1767), trade in the markets of Ayutthaya switched its emphasis from contact with European traders to increased dealings with Chinese merchants. At the same time some of the city's markets developed into manufacturing areas, producing goods answering to the needs of local consumers. The royal monopoly system also became less stringent during this last stage of Ayutthaya's history.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ประวัติศาสตร์
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา



กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยความกรุณาของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คือ รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม และอาจารย์ ดร.ธีรวัต ฌ ป้อมเพชร ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำช่วยเหลือในแนวความคิด ช่วยเหลือในการตรวจแก้ และเป็นกำลังใจแก่ผู้เขียน ด้วยดีตลอดมา และที่สำคัญที่สุดคือ การที่ท่านทั้งสองคอยติดตามถามไต่ถึงปัญหานั้นมาประการ และได้กรุณาช่วยแก้ไขให้สถานการณ์ต่าง ๆ ลุล่วงไปด้วยดี ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงและระลึกผูกใจไม่มีวันเสื่อมคลาย

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ วิลาสงส์ หงสะบุตร รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาได้ให้คำแนะนำอันมีค่ายิ่ง โดยเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา ความรักความห่วงใยที่อาจารย์ได้กรุณาแก่ผู้เขียน เสมอมา ทำให้เกิดแรงบันดาลใจ เกิดความมานะพยายาม จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงจนเป็นรูปเล่มมีความสมบูรณ์ขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ปิยนาด มุนนาค ที่ช่วยกรุณาให้ผู้เขียนได้มีโอกาส เข้ามาศึกษา ณ สถาบันแห่งนี้ โดยได้แนะนำแนวทางต่าง ๆ ให้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์สุเนตร ชุตินธรานนท์ ที่เป็นผู้ประสาทรวิชาความรู้ประวัติศาสตร์ สมัยอยุธยา ตลอดจนให้คำแนะนำในการเลือกหัวข้อทำวิทยานิพนธ์ นับตั้งแต่ที่ผู้เขียนได้เข้ามา ศึกษาในภาคการศึกษาแรก ขอขอบพระคุณอาจารย์ สายชล วรพรรัตน์ ที่กรุณาให้ข้อคิดเห็นและ ช่วยเหลือให้พิมพ์หนังสือสำคัญ ๆ หลายเล่ม และคอยเป็นกำลังใจเสมอมา ขอขอบพระคุณอาจารย์ วิมลวรรณ ภัทรโรตม ที่ได้ช่วยตรวจแก้ข้อความการนำ เสนอหัวข้อให้มีความกระชับและกระจ่างขึ้น และเอาใจใส่คอยถามไต่ตลอดมา ตลอดจนคณาจารย์ของภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้ให้การอบรมและปลูกฝังความรู้และวิชาการอันมีค่ายิ่งต่อการทำ วิทยานิพนธ์นี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์พิทยา วรรณานุสาร อาจารย์หวล
 สมาลัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปราณี วงษ์เทศ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุภาภรณ์ ดัดศลาภิรักษ์
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ฯ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ณรงค์ พ่วงพิศ อาจารย์
 พลกุล อังกนิษฐ์ อาจารย์ปาน พึ่งสุจริต อาจารย์เกื้อกุล ยืนยงอนันต์ ที่ได้กรุณาให้ความรู้
 คำแนะนำและให้ยืมหนังสือมาประกอบการ เขียนวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดต่าง ๆ คุณเฉลิมศรี เสวตจินดา
 บรรณารักษ์ห้องสมุดสยามสมาคม ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
 หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดวชิรญาณ ห้องสมุดโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย ที่กรุณาให้ความสะดวกใน
 การค้นคว้าและยืมหนังสือด้วยธรรมาศัยไมตรีอันดียิ่ง

ขอขอบคุณน้อง ๆ ทุกคน คุณมานพ ถาวรวัดณ์สกุล คุณสุธาสัย ยิ้มประ เสวีรัฐ
 คุณสรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ คุณเสาวรส เป่าแสงศรี คุณพงศ์ธิดา เกษมสิน คุณวิภลย์
 พงศ์พนิตานนท์ ที่ให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ แก่ผู้เขียนในการแก้ไขและแนวความคิดด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณ คุณยุรารัตน์ พันธุ์ยุรา ที่ให้ความช่วยเหลือผู้เขียนในการอำนวยความสะดวก
 นานาประการ ตลอดจนการเรียบเรียงการเขียนเชิงอรรถ บรรณานุกรม และการตรวจแก้ต้นฉบับ
 คำที่ผิด ให้ความช่วยเหลือและอดทน ขอขอบคุณอาจารย์ประดิษฐ์ ผดุงจิต และคุณโพธิ์ กองกาย
 ที่กรุณาวาดแผนที่และถ่ายภาพให้ ขอขอบคุณ คุณไกรลาส สุทธิเกิด ที่เอื้อเฟื้อด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณ คุณวันเพ็ญ เมฆหมอก ที่ช่วยพิมพ์ต้นฉบับ และวิทยานิพนธ์ ให้ความช่วยเหลือ
 จนกระทั่งงานชิ้นนี้แล้วเสร็จทันเวลา ความเอื้ออาทรของคุณเพ็ญศรี รุ่งสุวรรณ และคุณเพ็ญจันทร์
 รัชตะ เสวี

ขอกราบขอบพระคุณ คุณวิวรรณ์ - ม.ร.ว. นิวัตวาร ณ ป้อมเพชร ม.ร.ว.สุพิชชา
 ไสยกุล ที่ช่วย เอื้อเฟื้อสถานที่และติดตามถามไต่ ตลอดจนให้กำลังใจแก่ผู้เขียนด้วยดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ ครอบครัวจาร์พันธ์ คุณณัฐชัย ที่คอยเชื้อ เพื่อในการไปมาติดต่อ
ไปในสถานที่และหอบประมุคคตต่าง ๆ

สุดท้าย ความรัก ความเข้าใจ ความห่วงใยของครอบครัวตีวงษา คือ พ่อ แม่ และ
พี่น้อง คุณจินตนา คุณจรรยา คุณอดุลย์ ที่ช่วยเหลือในเรื่องค่าใช้จ่ายต่าง ๆ คุณอวยพร
คุณสมบัติ คุณมงคลชัย คุณจิตรกร คุณสุเมธ คุณวันชัย คุณพรพจน์ และหลาน ๆ ทุกคน
ปู่ ลุงหวาย น้องหยก น้องมด และน้องภูมิ เป็นส่วนสำคัญอย่างมากในการจรรโลงใจให้ผู้เขียน
มีความมุ่งมั่นในการทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จด้วยดี

คมขำ ตีวงษา

พฤษภาคม 2531

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญแผนที่	ญ
บทที่	
1. บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	3
วิธีดำเนินการศึกษา	3
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	3
เอกสารที่ใช้ในการค้นคว้า	4
2. ความสัมพันธ์ของสภาพภูมิศาสตร์ของ เมืองพระนครศรีอยุธยา กับตลาด	5
สภาพภูมิศาสตร์ของ เมืองพระนครศรีอยุธยา	5
เมืองพระนครศรีอยุธยา: สภาพการค้าภายในและภายนอก	8
สภาพของตลาดในสมัยอยุธยา (พ.ศ. 2173 - พ.ศ. 2310)	12
ความหมายและความ เป็นมาของตลาดใน เมืองพระนครศรีอยุธยา	12
ลักษณะของตลาด เมืองพระนครศรีอยุธยา	15
ความสำคัญของตลาดต่อการค้าภายในและภายนอก	27
ความสัมพันธ์ของคลองกับตลาดใน เมืองพระนครศรีอยุธยา	27
องค์ประกอบของตลาด	33

บทที่

หน้า

สินค้า	35
พ่อค้า	46
กลไกของรัฐที่ควบคุมตลาด	51
3. บทบาทของตลาดต่อการค้าภายในและภายนอกในสมัยอยุธยาตอนกลาง	
(พ.ศ. 2173 - พ.ศ. 2231)	56
ปัจจัยภายนอกที่เอื้ออำนวยต่อบทบาทของตลาดอยุธยา	65
การเพิ่มบทบาทของพ่อค้าตะวันตกในตลาดอยุธยา	65
บทบาทของพ่อค้าตะวันตกในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและ สมเด็จพระนารายณ์	68
บทบาทพ่อค้าจีนและพ่อค้าแขกในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและ สมเด็จพระนารายณ์	83
สินค้า: ตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยา (พ.ศ. 2173 - พ.ศ. 2231)	89
สินค้าป่า	89
สินค้าส่งผ่าน	91
สินค้าผ้า	91
สินค้าจากเมืองจีน	93
ปัจจัยภายในต่อการส่งเสริมบทบาทของตลาดในช่วงเวลา พ.ศ. 2173 - พ.ศ. 2231	94
ความมั่นคงปลอดภัยทางการเมือง	94
ความปลอดภัยจากสงคราม	98
นโยบายและแนวปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ว่าด้วยการค้า	101

บทที่	หน้า
4. บทบาทของตลาดต่อการค้าภายในและภายนอกในสมัยสมเด็จพระเพทราชา	
ถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ พ.ศ. 2231 - พ.ศ. 2310	104
สภาพการค้าโดยทั่วไปภายหลังการยึดอำนาจของพระเพทราชา -	
สมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ พ.ศ. 2231 - พ.ศ. 2251	104
การทรยศของการค้ากับพ่อค้าตะวันตก พ.ศ. 2231 - พ.ศ. 2310 ..	109
สภาพการค้าในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ถึง	
สมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ พ.ศ. 2251 - พ.ศ. 2310	112
สินค้าข้าวกับความต้องการของตลาดภายในและภายนอก	118
ตลาดในเมืองอยุธยากับการค้าของจีน	123
บทบาทของตลาดกับสินค้าเครื่องอุปโภคและบริโภค	
(พ.ศ. 2173 - พ.ศ. 2310)	126
ผลกระทบของตลาดต่อสภาพเมืองพระนครศรีอยุธยา	
(พ.ศ. 2173 - พ.ศ. 2310)	130
5. บทสรุป	141
บรรณานุกรม	144
ภาคผนวก	161
ภาคผนวก ก	162
ภาคผนวก ข	194
ภาคผนวก ค	202
ประวัติผู้เขียน	210

สารบัญแนบที่

แนบที่	หน้า
1. แม่น้ำ 3 สาย คือ แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำเจ้าพระยา	6
2. ทำเลของชาวต่างชาติพวกต่าง ๆ	11
3. ปากคลองสำคัญ ๆ ในสมัยอยุธยา	21
4. คลองในเมืองที่สำคัญ	29
5. แขวงต่าง ๆ	136
6. ชุมชนชาวตะวันตก	138
7. ตลาดเอกที่สำคัญ	209



ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย